

KRONIEK

TIJDSCHRIFT HISTORISCH AMERSFOORT

JRG 19 • NR 2 • JUNI 2017

Onderzoek in musea

Leukste uitje

De ANWB heeft Waterlijn Amersfoort uitgeroepen tot leukste uitje van Utrecht. Wie iets van de historische binnenstad wil zien kan dat doen zonder veel te lopen. Han Gerlings begon er 21 jaar geleden mee. Het heeft vast geholpen dat de boten aan de gezellige Krommestraat liggen. Dit seizoen zijn twee nieuwe boten in de vaart die stabiel liggen.

Mondriaan

In het heropende Mondriaanhuis is de geboorteakte van Piet Mondriaan uit 1872 te zien. Archief Eemland heeft ook zijn doopinschrijving uitgeleend: die is tot 14 oktober te zien in de Sint-Joriskerk. Tegelijk is er een tentoonstelling van stadsgezichten door Cornelis Bos, die is geïnspireerd door Mondriaans abstracte werk.

Onderduikroute

Over de route van gevangenen van het station naar Kamp Amersfoort was al een brochure verschenen. Onderweg zijn veel gevangenen die wisten te vluchten schuilgehouden. De Stichting Schuilplaatsverleners komt binnen enkele maanden ook met een *app*. Op 11 oktober wordt de route opnieuw gelopen. Ooggetuigen en informatie zijn welkom. www.schuilplaatsverleners.nl

Correcties

In het vorige nummer werd vermeld dat Rock City een biertje heeft gebrouwen naar Amersfoorts recept van 1475 (p. 2). Dit werd omschreven als gruitbier, maar dat brouwde men vóór de 14e eeuw en daarbij werd nog geen hop gebruikt. Zoals op het etiket te zien is gaat het om een bier gekruid met hop.

Lydia Edelkoort

Voorzitterswisseling bij de OVF

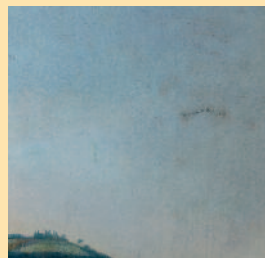
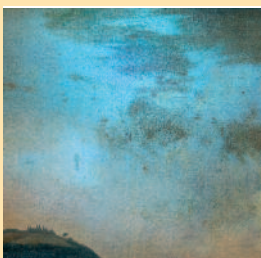
Tijdens een druk bezochte algemene kledenvergadering van de Oudheidkundige Vereniging Flehite (OVF) van 28 april jl. vond een voorzitterswisseling plaats. Piet Jonkman trad na ruim tien jaar statutair af om het stokje over te dragen aan Jelle Hekman. Met grote dank werd op die periode teruggekeken. Piet heeft veel betekend voor de OVF en is gelukkig niet 'uit beeld', omdat hij o.a. nog betrokken blijft bij de Nieuwsbrief en de Stichting Flehite Publicaties. Hij is gastconservator van de jubileumtentoonstelling 140 Jaar OVF die in 2018 gepland staat. Piet staat rechts op de foto van de onthulling van de gerestaureerde Withoos.

Forum Ruimtelijk Erfgoed

Onlangs is binnen de OVF het Forum Ruimtelijk Erfgoed Flehite opgericht. Aanleiding was het verdwijnen van de gemeentelijke Monumentencommissie in 2013, met daarin een vaste vertegenwoordiging van de vereniging.

Volgens het eerste beleidsplan is de reden tot oprichting het invullen van een specifiek deel van de algemene doelstelling van de OVF, namelijk meewerken aan de instandhouding en restauratie van waardevolle gebouwen en monumenten, historisch waardevol landschap, tuinen en groen, archeologische waarden, stedenbouwkundige patronen en ensembles. Verder is het streven dat nieuwe ruimtelijke ontwikkelingen met respect voor de cultuurhistorische waarden van de omgeving tot stand komen.

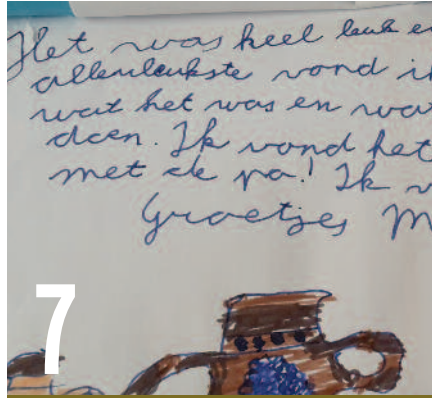
Bij het artikel over Ep de Ruiter (p. 17) in het vorige nummer is de derde foto van de retouchering weggefallen. Van links naar rechts: de oude retouches zijn te zien met UV-licht; ze zijn verwijderd; de lacunes zijn opnieuw ingevuld.

4

ONDERZOEK IN MUSEA

7

ARCHEOLOG IN DE KLAS

8

**LOPENDE PROJECTEN
MONUMENTENZORG**

10

BEVOLKINGSREGISTERS

12

**VRAAGGESPREK
BURCHARD ELIAS**

14

FIRMA SCHEERDER

Archief Eemland

16

**VERHALEN ACHTER
GRAFSTENEN**

18

**DE ONTDEKKING VAN
EEN OERBOS**

VERDER IN DIT NUMMER

20 RUDOLF TOLLIUS

21 DE SCHENKING

22 DE FASCINATIE

23 NIEUWE BOEKEN

24 AGENDA

ONDERZOEK AAN DE COLLECTIE IS ONMISBAAR

Museum draait om verhalen

Een portret van Johan van Oldenbarnevelt is niet spannend, tenzij hij knielt voor het hakblok. En een urn wordt pas interessant als blijkt dat hij hier gevonden is in een grafheuvel. Het gaat dus om het verhaal. Maar hoe kom je dat te weten?

door GERARD RAVEN

In elke beleidsnota van een (middel)groot museum staat dat er onderzoek moet worden gedaan naar de collectie. Het staat ook in de taakomschrijving van elke conservator. Maar in de praktijk kom je daar helemaal niet aan toe. En toch ontdek ik bijna elke dag wel iets nieuws aan onze collectie van ca. 25.000 voorwerpen.

Vooraf nieuwe aanwinsten dagen uit tot onderzoek. Ze laten je niet los. Thuis duik je in de boeken of op internet. Het verhaal erachter is vaak essentieel (zie ook p. 21). Als het bijzonder is rolt er een artikel uit of soms zelfs een persbericht. De laatste keer was dat bij de aankoop van het gezicht op Rome door de Oudheidkundige Vereniging Flehite (OVF). Hier kreeg het museum alles op een presenteerblaadje. Albert Boersma van de Collectiecommissie spoorde een schilderij van Matthias Withoos op, wist het aan te kopen en deed al het onderzoek.

Omslagfoto:
Conservator
W. Croockewit aan
de studie, ca. 1900.

Rechts: Het stokje van
Oldenbarnevelt.
Onder: De Hof.
Schilderij door Joost
Drooghsloot, 1631.

VERWERVING

Veel voorwerpen zijn ooit binnengekomen zonder dat er is gevraagd naar de connectie met de regio. Zo ontdekte ik door archiefonderzoek dat het rechts afgebeelde portret een Amsterdams bruidje betreft. Tegenwoordig is de connectie met Eemland natuurlijk een beslissende vraag. Wie was de Amersfoorter die het in 1916 geschonken heeft en hoe kwam hij er aan? De adresboeken en de zoekmogelijkheden van archiefeemland.nl zijn een grote hulp bij controle en datering.

In de begintijd waren de bestuursleden van de OVF dus minder selectief, maar zij deden ook onderzoek naar nieuwe aanwinsten. Daarvan getuigen de artikelen in de jaarverslagen tot 1933. Opgetogen werd daarin verteld over onderzoek dat was gedaan rond belangrijke aanwinsten. Een van de meest opmerkelijke was wel het stokje van Johan van Oldenbarnevelt. Toen dit in 1903 werd geschonken wist men al dat het niet uniek was. Niettemin voerde conservator Croockewit een felle discussie in de nationale media, omdat hij zijn stokje meer kans gaf op grond van een prent uit 1670. Amersfoort was zó geroerd dat het OVF-plan voor een standbeeld van Van Oldenbarnevelt nu wél lukte.

Museum Flehite

Museum Flehite

Het afgebeelde stadsgezicht van de Hof is in 1980 aangekocht door directeur Burchard Elias. Vervolgens ontdekte hij dat er in andere musea wel zes varianten van bestaan, en dat zonder internet! Hij tipte mij ook over twee prachtige 17e-eeuwse portretten van Amersfoorters bij de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed. Sinds enkele jaren hangen ze in Museum Flehite, omdat de OVF kleine restauraties financierde. Onze interesse in Van Oldenbarnevelt werd opnieuw gewekt toen een drieluikje met twee portretten van zijn voorouders op de markt kwam. De tekst op de voorzijde komt ook voor in zijn persoonlijk archief, maar door jaarringonderzoek bleek dat het hout pas van ca 1615 is. Mogelijk heeft iemand Johans voorouders dus vóórnamer willen maken dan ze waren geweest, maar dat had de staatsman toen al niet meer nodig.

In 1993 kregen we een gouden tip. Er kwam een schilderij uit circa 1540 op een Zwitserse veiling (foto p. 6). De conservator van het Centraal Museum koppelde het aan de Amersfoortse familie Van Schayck, die ook is afgebeeld en aan de Breestraat woonde (nu het middelste museum pand). Het komt vermoedelijk van het familiealtaar in de Sint-Joriskerk en is kort vóór de Beeldenstorm meegenomen. Sinds kort hangt in de kerk een reproductie.

Op dit moment werkt gastconservator Marjan de Man met stagiaires aan de geschonken grote tekeningencollectie van Jordanus Hoorn (*Kroniek* december 2015).

Soms levert onderzoek onvoldoende op. Toen een ander portret van Van Oldenbarnevelt werd geveild in New York durfden wij er niet op te bieden en Museum Rotterdam evenmin: was het geen latere kopie?

VERDIEPING

Enkele jaren geleden hebben de Nederlandse musea onderzocht of hun aanwinsten uit 1933-1948 niet onder druk zijn verkocht door Joodse eigenaren.

Philippa Roodhuijzen-Dirks. Schilderij door RvB, 1845.

Drieluikje voor Van Oldenbarnevelt, ca 1615.

Museum Flehite heeft het goed gedaan. Wel is het bruikleen van een stadsgezicht van Salomon van Ruysdael uit de rijkscollectie terugggegeven aan de erfgenamen, omdat het van de Joodse kunsthandelaar Goudstikker was geweest.

De afgelopen decennia hebben veel deskundigen naar een deelcollectie gekeken om betere beschrijvingen te maken. Leden van de OVF bestudeerden het zilver en de tegels, experts van andere musea keken bijvoorbeeld naar het Joodse zilver, Chinees en Japans porselein, houten speelgoed uit Waddinxveen. De conservator van het Mauritshuis ontdekte dat de schilderijen van het Hogerhuis (1644-1645) vermoedelijk door Jacob van Campen zijn gemaakt, naar Braziliaanse schetsen van zijn leerling Albert Eckhout. Jo Thijssen werkte onze centsprenten door en bemiddelde bij de verwerving van zeldzame Amersfoortse exemplaren. Een van de eerste aanwinsten waren urnen opgegraven uit grafheuvels. De stadarcheologen hebben ze onderzocht en in een bredere context geplaatst voor een wetenschappelijk artikel. Ook andere vondsten gaan we nog bekijken. Intussen zijn de vele pogingen om studenten geologie onze mineralencollectie te laten beschrijven en saneren steeds mislukt.

TENTOONSTELLINGEN

Het museum schakelt voor een tijdelijke tentoonstelling geregeld een gastconservator in die een specifieke deskundigheid heeft. Dat levert nieuwe inzichten op, maar het lukt niet altijd om die vast te leggen in een boek, omdat de kosten niet worden terugverdiend met verkoop. Veel praktischer is dan een themanummer van de *Kroniek*.

Gelukkig leveren tentoonstellingen ook weer aanwinsten op, zoals de vier vooroorlogse motoren van Eysink. De maquettes die we lieten bouwen staan nu in de vaste presentatie. Het kunstenaarsduo RAVAGE liet zich voor een tentoonstelling inspireren door de collectie en maakte een schilderij van de executie van Van Oldenbarnevelt, dat we als dank mochten houden (zie foto). Het door asbest ontmantelde museumgebouw is geschilderd door Maarten 't Hart.

Bij de voorbereiding van de emigratietentoonstelling *Thuis in twee werelden* kon ik een van de eerste bakstenen verwerven die rond 1630 als ballast naar Nieuw-Amsterdam zijn gebracht en daar zijn opgegraven uit de fundamenten van huizen. Geen enkel ander museum had interesse in een gewone baksteen. Maar door het verhaal wordt hij bijzonder.

VASTLEGGEN

Lange tijd ontbrak veel kennis over afzonderlijke voor-

Boven: De memorietafel van Van Schayck.

Rechts: Baksteen opgegraven in New York, ca 1635.

De topstukken van het museum worden beschreven in *Schatten van Amersfoort*, in de museumwinkel te koop voor €9,90.

Gerard Raven is conservator en hoofd Collectie van Museum Flehite.

werpen; de omschrijvingen op systeemkaartjes waren nogal summier en ontbraken zelfs vaak. In 1992 zijn we veel uitgebreider gaan beschrijven met een nieuw landelijk formulier. Kort daarna volgde de automatisering en in 2000 de digitale fotografie. Daardoor konden we ook een deel van de collectie op de nieuwe website laten zien. Inmiddels is onze *volledige* collectie doorzoekbaar; zo ver zijn maar weinig musea. Daarbij staat de oproep om te reageren met aanvullingen en verbeteringen van de beschrijvingen en dat gebeurt ook geregeld. Particulieren weten bijvoorbeeld meer van hun eigen familie. Een deskundige kon onze tegeltafels toeschrijven aan ateliers in de stad Utrecht, compleet met betere dateringen. Ook krijgen we geregeld schilderijen doordat men op onze website ontdekt heeft dat het een Eemlandse kunstenaar betreft.

VERVREEMDING

Door onderzoek blijkt soms dat een voorwerp of deelcollectie niet in onze collectie past, maar wel in een andere. Graag dragen we het dan over. Een vrachtwa-

gen vol fossiele botten ging naar het Natuurmuseum Fryslân. De meeste tegels zijn via de Tegelbeurs goed terechtgekomen en een stagiaire heeft dubbele prenten opgespoord die zijn geveild voor de leden van de OVF. Op dit moment gaan er Romeinse flesjes naar de archeologen van vindplaats Zutphen en sigarenblikjes naar het Sigarenmakerijmuseum te Valkenswaard.

TOEKOMST

Musea hebben maar zelden geld voor onderzoek aan de collectie. Zij moeten immers steeds meer zelf hun broek ophouden en hogere bezoekcijfers halen met spectaculaire, lees kostbare tentoonstellingen. Ze moeten spannende verhalen vertellen om oud én jong te trekken en voldoen aan een nieuwe taak uit de politiek: ontmoeting stimuleren. We moeten dus steeds nieuwe verhalen ontdekken. En die hebben musea ook, als er tenminste onderzoek wordt gedaan. Musea die dat niet doen blijven achter en zullen tenslotte verdwijnen.

Archeoloog in de klas

Al jarenlang verzorgt het Centrum voor Archeologie gratis lessen over archeologie op basisscholen in Amersfoort en omgeving. Het doel van deze lessen is kinderen al op jonge leeftijd bewust te maken van ons archeologisch erfgoed en enthousiasme te kweken voor (lokale) geschiedenis.

door **MAARTEN VAN DIJK**

Op basis van ervaringen hebben de stadsarcheologen twee lessen ontwikkeld, die zij zelf ook komen geven. Een over de prehistorie en een over de Middeleeuwen. Ze zijn geschikt zijn voor groepen 7 en 8, maar worden ook enigszins aangepast aangeboden aan groepen 5 en 6.

JAGERS EN BOEREN

De archeoloog legt eerst uit dat het grootste deel van de geschiedenis van de mens in de prehistorie ligt. Om dit inzichtelijk te maken, en de kinderen een indruk te geven van de tijdsduur, rolt de archeoloog een tijdlijn uit. Het begin ligt diep in de Oude Steentijd; de tijdlijn is dan inmiddels uitgerold tot buiten het klaslokaal. Behalve het feit dat dit voor de nodige hilariteit zorgt, geeft deze aanpak ook inzicht in de schaal van de geschiedenis.

De archeoloog vertelt over het klimaat en landschap in de prehistorie, zoals ijstijden, toendra's en grote diersoorten die nu zijn uitgestorven. Dit alles geïllustreerd met fossiel botmateriaal.

De les gaat verder over jagers/verzamelaars en hun leefwijze, waarbij de kinderen een breed scala aan archeologische vondsten uit Amersfoort en omgeving te zien krijgen. Een praktische opdracht in groepjes zorgt vervolgens voor een breekpunt in de les. Daarna komen klassikaal de boeren aan bod, met de nadruk op de overgang van jacht naar landbouw.

Aan het eind van de les volgt voor veel kinderen het hoogtepunt: in kleine groepjes mag het vondstmateriaal van nabij bekeken en zelfs vastgehouden worden.

RIDDERS EN MONNIKEN

De archeoloog dekt samen met de kinderen een tafel met middeleeuwse voorwerpen, tussendoor vertellend over eetgewoontes en het dagelijks leven. De kinderen ontdekken dat sommige voorwerpen nog heel erg lijken op die van nu, maar andere ook heel erg veranderd zijn. Als de tafel is gedekt mogen ze zelf aan de slag: in kleine groepjes bestuderen ze drie voorwerpen. Ze proberen te achterhalen wat de functie was en van welk materiaal ze

Kinderen mogen zelf vondsten determineren.

Maarten van Dijk is stadsarcheoloog en een van de archeologen die geregeld lessen op scholen geven.

zijn gemaakt. De resultaten worden klassikaal besproken. Daarna toont de archeoloog een aantal middeleeuwse topvondsten. Net zoals met de les over de prehistorie zit ook hier het hoogtepunt aan het eind: de kinderen mogen de vondsten van dichtbij bekijken.

EEN ECHE ARCHEOLOOG

De reacties van kinderen en leraren zijn erg enthousiast; de opbouw van de lessen staat garant voor een interactieve en tastbare kennismaking met archeologie. Bovendien is er veel ruimte voor vragen. Het wordt zeer gewaardeerd dat een echte archeoloog de les geeft; kinderen hebben feilloos in de gaten dat iemand met kennis van zaken voor de klas staat, die kan inspelen op alles wat in de kinderen opkomt.

Behalve deze vaste lesprogramma's zijn er op verzoek meer mogelijkheden. Indien de omstandigheden dat toelaten worden er rondleidingen voor schoolklassen gegeven op opgravingen of op het Centrum voor Archeologie aan de Langegracht. In overleg kunnen de archeologen ook lessen geven op middelbare scholen. Ook interesse in een archeoloog in de klas? Stuur een e-mail naar archeologie@amersfoort.nl.

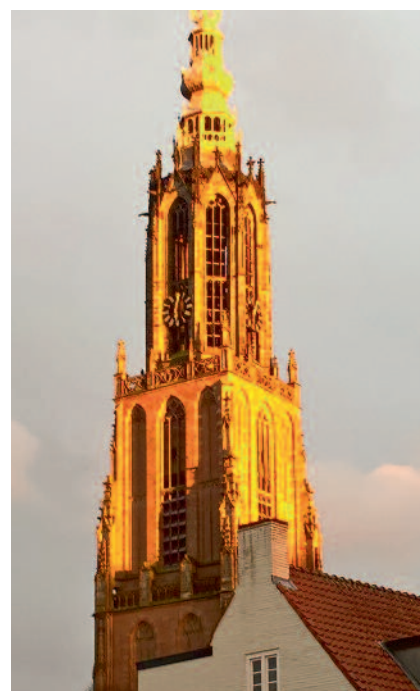
Actualiteiten vanuit Monumentenzorg

door GERARD KEIJZER

Onderzoek Onze-Lieve-Vrouwetoren

De Monumentenwacht heeft afgelopen najaar de toren minutieus onderzocht. Aanleiding was dat er stenen bij de Domtoren in Utrecht loskwamen en vielen. Deze toren gaat binnenkort in restauratie;

inmiddels is de onderdoorgang afgesloten en zijn er netten geplaatst. Genoeg reden om 'onze' toren ook te onderzoeken. Monumentenwacht Utrecht heeft hiervoor specialisten die opgeleid zijn in het *abseilen*, ofwel afdalen door middel van touwen. Vanwege de hoogte van de toren zijn hiervoor overigens speciale touwen verevendigd. Na enige dagen onderzoek bleek dat restauratie niet nodig is en dat er ook geen gevaar is van vallend gesteente. Omdat de Monumentenwacht aantasting van de gevreesde bonte knaagkever had waargenomen, heeft een gespecialiseerd constructiebureau het houtwerk van de toren onderzocht. Maar er is geen gevaar te duchten; de spits zal nog menige storm kunnen doorstaan.

Monumentenzorg Amersfoort

Monumentenzorg Amersfoort

Het team van de Monumentenwacht in de touwen op de toren.

De Zonnehof

De Zonnehof dateert van 1958 en is gebouwd naar een ontwerp van architect Gerrit Rietveld. Het is opgericht als tentoonstellingsgebouw en fungeert tot vandaag de dag als zodanig. In dit Stijljaar wordt de mogelijkheid aangegrepen om nog zaken te herstellen die bij de laatste deelrestauratie in 2010 niet uitgevoerd konden worden. Het meest in het oog springende van die restauratie is het vernieuwde plafond, nagenoeg exact een kopie van het karakteristieke zachtboard uit 1958. Er zijn toen ook voorzetwanden geplaatst ten behoeve van het Armandomuseum; de karakteristieke kalk-

Monumentenzorg Amersfoort

zandstenen wanden werden hierdoor aan het oog onttrokken. Nu worden deze wanden verwijderd en het te voorschijn komen-

de metselwerk gereinigd. Ook worden glaspanelen teruggeplaatst in de binnenwand van de tentoonstellingsruimten.

Kazemat

Onlangs heeft Amersfoort de landelijke pers gehaald met de vondst van een bunker, of liever gezegd een kazemat. Dat is een leenwoord uit het Italiaans: *casa* = huis en *matta* = gevecht; *matten* wordt nog steeds gebruikt. Tijdens de bezetting werd de Duitse benaming gangbaar. De betonnen kazemat is van het type S3(K) met klimkoker. Deze was na de oorlog afgezonken op haar positie aan de Kortenaerstraat, simpelweg door het zand weg te graven en onder de bunker weg te spoelen. Met het bouwrijp maken van het terrein kwam deze weer tevoorschijn. Omdat de bunker zeldzaam is en deel uitmaakt van de Grebbelinie was de gemeente van mening dat hij weer een zichtbare plaats moest krijgen. De kazemat is medio april vrijgegraven en met een grote hijskraan is het 106 ton zware gevaarte op een dieplader gezet. Hij staat nu nog steeds aan de Grebbelinie, maar dan aan de andere kant van het spoor aan de Ringweg Koppelhoek Zielhorsterweg. De bedoeling is om deze bij gelegenheid open te stellen.

Boven: De herontdekte kazemat wordt blootgelegd.

Onder: De kazemat na herplaatsing.

Restauratie Museum Flehite en kademuur

Vijf jaar geleden zijn noodmaatregelen genomen om bezwijken van de kademuur langs het museum te voorkomen. In oktober wordt er een nieuwe kademuur vóór geplaatst. Dat is voordeliger dan de

bestaande te vervangen en er kan een betere aansluiting met de brug en met de aanlegsteiger worden gecreëerd. In 2018 volgt de restauratie van de kozijnen en wordt ook aan het dak gewerkt.

De Pol, met ernaast de tabaksschuur.

Transformatie van tabaksschuur tot woning.

Herbestemming tabaksschuur

Bij de laatste herziening van het bestemmingsplan West (Hoogland) heeft de gemeente het mogelijk gemaakt dat gebouwen van cultuurhistorische waarde vaker bewoond worden. Uiteraard zijn hier de nodige voorwaarden aan verbonden, maar door dergelijke bouwwerken een nieuwe functie te geven kunnen zij beter behouden worden. Een mooi voorbeeld is boerderij De Pol, gelegen aan de Zeldertseweg. Terwijl de boerderij wordt gerestaureerd, maakt men ook de naastgelegen stal geschikt voor bewoning. Uit overlevering was bekend dat deze oor-

spronkelijk een tabaksschuur is geweest. Hij stond echter niet op de huidige locatie, maar is vermoedelijk in de 19e eeuw als een bouw pakket getransporteerd en hier weer in elkaar gezet. Nadat de tabaksteelt verdwenen was is de schuur gebruikt voor het vee. Nu krijgt hij weer de verschijning van een tabaksschuur. Na sloop van de overige opstallen is er straks een mooi ensemble te zien op deze historische plaats.

Gerard Keijzer is medewerker bureau RO/Monumentenzorg gemeente Amersfoort.

Veel vrijwillige handen

De bevolkingsregisters van Amersfoort over de periode 1850-1939 staan sinds kort op www.archiefeeland.nl. Dit maakt het speurwerk naar Amersfoorters een stuk makkelijker. Veel vrijwilligers maakten dit mogelijk.

door IRIS VAN AKEN

Wie de oude Amersfoortse bevolkingsregisters wil raadplegen, hoeft daarvoor niet langer naar Archief Eemland te komen. Voortaan kun je deze schat aan informatie over Amersfoortse inwoners online raadplegen. Afgelopen jaar hebben meer dan 250 vrijwilligers hard gewerkt om de ruim 41.000 scans te beschrijven. Daarmee is een belangrijke bron voor historisch- én familieonderzoek nu voor iedereen beschikbaar.

VRIJWILLIGERS ONMISBAAR

Iedereen die geïnteresseerd is in familiegeschiedenis en op zoek gaat naar voorouders komt al snel uit bij het archief. Wie op de website van Archief Eemland informatie zoekt over voorouders, vindt gegevens van tienduizenden Amersfoorters die voorkomen in bevolkingsregisters. En natuurlijk ook in veel andere gedigitaliseerde bronnen als burgerlijke stand (1811) en de voorlopers daarvan, de doop-, trouw- en begraafregisters van de verschillende kerkgenootschappen.

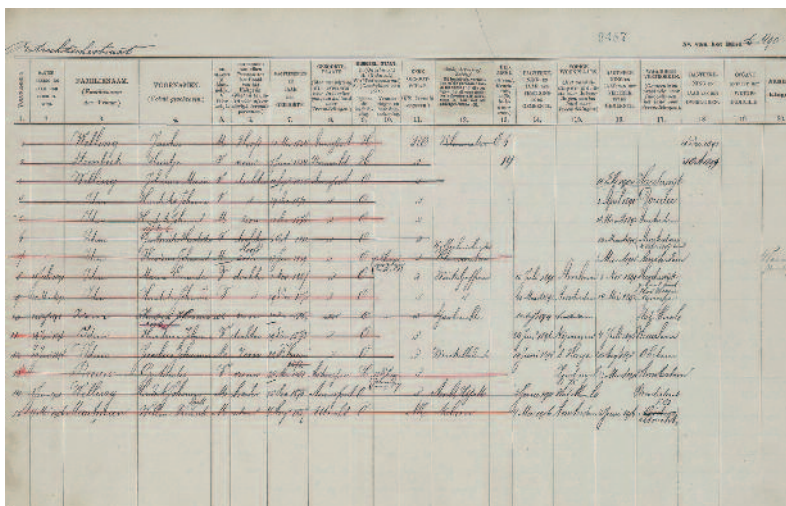
Wat maar weinig mensen weten, is dat een grote groep vrijwilligers Archief Eemland helpt met het toegankelijk maken van de archieven en collecties. Sommigen verrichten hun werkzaamheden bij Archief Eemland, zoals het beschrijven van foto's en bouwtekeningen. Maar de meeste vrijwilligers zetten zich in op de landelijke website Velehanden.nl.

Gezinskaarten van Belgische vluchtelingen, 1914.

Archief Eemland en andere archieven en musea bieden daar hun gedigitaliseerde collecties aan om te ontsluiten door iedereen die dat leuk vindt. Dit 'indexeren' kost veel tijd, maar vele handen maken licht werk. Via Velehanden.nl kunnen vrijwilligers thuis, vanachter hun eigen computer, meewerken op een tijdstip dat het hen uitkomt. Bijzonder is ook dat iedereen mee kan doen, want ervaring is niet nodig.

Ina Loovers, directeur Archief Eemland: 'Vrijwilligers zijn onmisbaar. Zij zorgen voor een sterke binding van het archief met de stad Amersfoort. Hun aanwezigheid maakt deel uit van de maatschappelijk bijdrage van Archief Eemland.'

GEZINSKAARTEN

Op de gezinskaarten werden alle personen genoemd die op een bepaald adres woonden. Meestal waren dat natuurlijk de leden van het gezin, maar ook inwonende personen. In 1939 zijn deze gezinskaarten vervangen door zogenaamde persoonskaarten.

WAT ZIJN BEVOLKINGSREGISTERS?

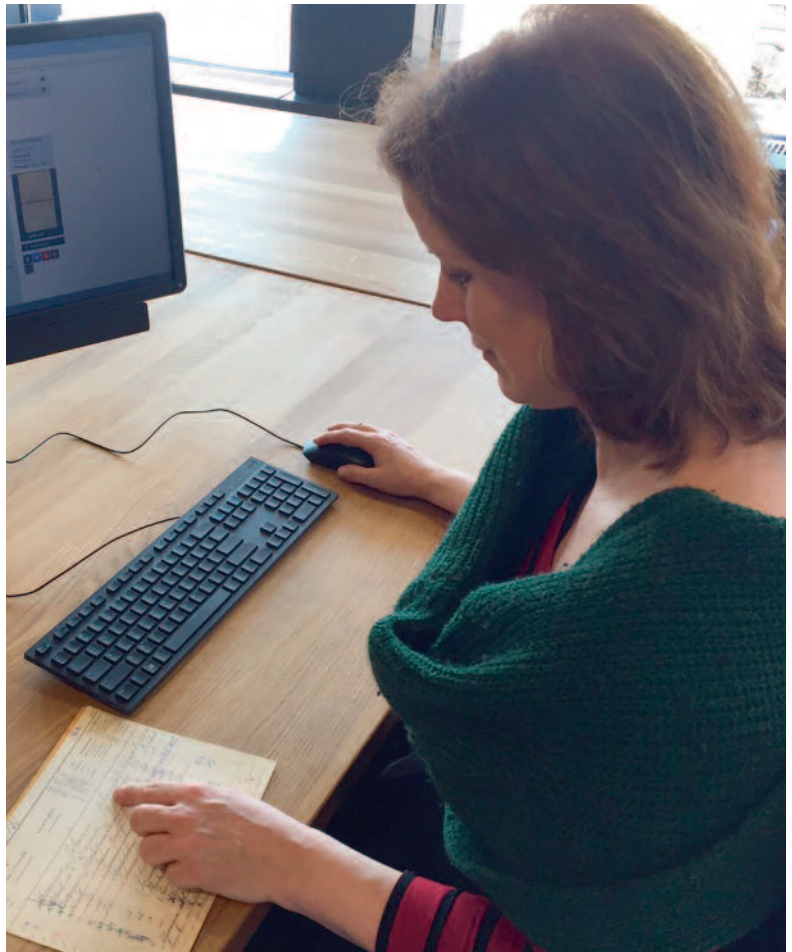
Tussen 1829 en 1970 werd er iedere tien jaar een volkstelling gehouden, waarbij de samenstelling van de bevolking van dat moment werd vastgelegd. Vanaf 1850 werden in de bevolkingsregisters ook wijzigingen in de gezinssamenstelling en het woonadres bijgehouden. De volkstellingen dienden ter controle van dit bevolkingsregister.

EVEN KENNISMAKEN

Maar wie zijn die vrijwilligers en wat doen zij eigenlijk? Ada Peters-van Koningsbruggen werkte mee aan de indicering van de Amersfoortse bevolkingsregisters: 'Door dit Vele-Handenproject kunnen belangstellenden eenvoudig geboorteplaats, beroep en godsdienst van Amersfoortse inwoners tussen 1850 en 1939 achterhalen, maar ook het woonadres en de gezinssamenstelling.

'HET UITZOEKEN VAN JE FAMILIEGESCHIEDENIS KAN ERG VERSLAVEND ZIJN.'

Het is belangrijk dat de vele archieven en collecties die door de archiefdiensten worden bewaard, toegankelijk worden. Wie weet wat voor interessante zaken er naar boven komen! Maar dit toegankelijk maken kunnen de archieven niet alleen. Iedere vrijwilliger is daarbij even belangrijk, want door hun inzet komen er elke dag weer meer meters van de archieven digitaal beschikbaar.' Zelf onderzoek doen naar je familiegeschiedenis kan tegenwoordig eenvoudig online. 'Het uitzoeken van je

De auteur voert de gegevens van een gezinskaart in.

Iris van Aken is communicatie-medewerker van Archief Eemland.

familiegeschiedenis kan erg verslavend zijn. Door stamboomonderzoek wordt geschiedenis dichterbij gebracht: verhalen van ouders en grootouders over *hoe het vroeger was* spreken tot de verbeelding. Als je eenmaal bent begonnen, wil je steeds meer over de personen te weten komen. Elk stukje informatie dat je kunt vinden, is belangrijk om de puzzel compleet te krijgen.

www.archiefeemland.nl/collectie/voorouders

KIJK EENS OP WWW.VELEHANDEN.NL

Heeft u een passie voor het verleden?

Of bent u een liefhebber van stamboomonderzoek? Houd dan de vrijwilligerswebsite www.velehanden.nl in de gaten. Daarop is binnenkort een nieuw project van Archief Eemland te zien: het verbeteren van de toegankelijkheid van de bevolkingsregisters van de gemeente Soest over de periode 1850–1939.

Veertig jaar cultureel klimaat in Amersfoort

De laatste tijd klinken er veel negatieve geluiden over het culturele klimaat in Amersfoort. De recente ophef over de behuizing van De WAR springt daarbij in het oog. Heeft Amersfoort betere tijden gekend? Die vraag kan bij uitstek beantwoord worden door Burchard Elias. Hij staat immers al decennia midden in het plaatselijke culturele leven.

door **HANS VAN DER HOOFT**

Het beeld dat Burchard Elias oproept van het culturele klimaat toen hij eind jaren zeventig in Amersfoort kwam is niet onverdeeld gunstig. 'Het culturele leven stelde niet zoveel voor. Amersfoort was landelijk gezien nog een witte vlek. Ik werd de eerste directeur van Museum Flehite. Je had hier toen verder nog Galerie Het Kapelhuis en De Zonnehof, dat was het wel zo'n beetje. In die tijd leidde het Amersfoorts Kunstenaarsgenootschap/De Ploegh namelijk een wat kwijnend bestaan.'

MUSEUM FLEHITE

Uiteraard gaat Burchard Elias uitgebreid in op de rol die 'zijn' museum in het culturele leven in Amersfoort heeft gespeeld. 'Toen ik in 1976 begon moest bijna het hele museumgebouw worden gerestaureerd, met een nieuwe inrichting. Daarnaast moest in het tentoonstellingsbe-

WIE IS BURCHARD ELIAS?

Burchard Elias (1940) studeerde geschiedenis in Leiden. Hij was van 1976 tot 2000 directeur van Museum Flehite. Daarnaast was hij onder meer voorzitter van de Stichting Vrienden van de Sint-Joriskerk en AKG De Ploegh. Hij heeft vele Amersfoort-gerelateerde publicaties op zijn naam staan en was nauw betrokken bij de tweedelige stadsgeschiedenis *Bruit van d'Eem*. Ook *Flehite 1878-2003: geschiedenis van een Vereniging en een Museum* is van zijn hand. Momenteel werkt hij aan een boek over Amersfoortse topografische afbeeldingen.

leid een 'rode draad' komen. Geld voor het museum kwam van de overheid. Bijzonder voor die tijd was echter dat particulieren en bedrijven geld voor de restauratie inbrachten. De Juniorkamer Amersfoort onder leiding van onder meer Cees Kamerbeek heeft zich daarvoor ingezet. In die tijd is de basis gelegd voor het huidige museum met zijn landelijke bekendheid.' Maar Elias uit ook een grote bedenking bij de huidige situatie: 'Een klimaatregeling werd na de laatste restauratie niet nodig gevonden. Dat betekent dat toptentoonstellingen eigenlijk niet in het museum kunnen worden gehouden.'

ELLEBOOGKERK

Burchard Elias ziet een nieuwe kans voor het museum in de Elleboogkerk, waarin eens het Armandomuseum was gehuisvest. Na een grote brand in 2007 is de kerk herbouwd, maar deze staat al jaren leeg. Hij ziet het helemaal voor zich: 'In de Elleboogkerk kunnen dan tentoonstellingen worden georganiseerd. In het museum wordt alleen nog de historische collectie gepresenteerd. Weliswaar heeft voormalig wethouder Fons Asselbergs de interesse van gemeenteraadsleden voor een smelting van Elleboogkerk en Museum Flehite weten te wekken, maar niemand is er hard achter gaan staan.'

CULINAIR MUSEUM

Burchard Elias heeft zich naast zijn directeurschap van Museum Flehite met hart en ziel ingezet voor de komst en het voortbestaan van het Culinair Museum. Het opende in 1994 maar is in 2008 alweer verdwenen. Dat heeft een wrange nasmaak achtergelaten. 'Een boeiend museum met een bijzondere collectie kookboeken werd gecombineerd met een restaurant onder leiding van sterkok Jon Sistermans. Er was veel belangstelling voor.

Noch de gemeente, noch het bestuur van Amersfoort in C (waarin Museum Flehite was opgegaan) hebben echter een poot uitgestoken om het voortbestaan te waarborgen. Directeur Gerard de Kleijn heeft het museum tenslotte gesloten.'

AMERSFOORTS ERFGOED

Cultuur en de rol van de overheid daarin, het zijn twee zaken die in de decennia die Burchard Elias in Amersfoort actief is, onlosmakelijk met elkaar verbonden zijn. Als het specifiek gaat over de betekenis van burgemeesters voor het culturele klimaat, houdt hij zich op de vlakte. Twee namen wil hij wel noemen. De een is niet van een burgemeester, maar die van de al genoem-

Hans van der Hooft is voorzitter van de Stichting Archeologie Amersfoort en was voorzitter van de Oudheidkundige Vereniging Flehite.

de wethouder Fons Asselbergs. 'Tegen alle stromen in heeft hij er voor gezorgd dat de architectuurwijk Kattenbroek tot stand is gekomen. En hij steunde Cor van den Braber, die heel veel hart voor de stad had, en zijn afdeling Monumentenzorg. De binnenstad heeft in hun tijd de status van beschermd stadsgezicht gekregen.'

DE ZONNEHOF

De andere naam is wél die van een burgemeester, maar niet van een die zichzelf in functie heeft meegemaakt. Dat is Hermen Molendijk (1946-1961). Zijn culturele nalatenschap is nog dagelijks zichtbaar in Amersfoort in de vorm van De Zonnehof, een schepping van architect Gerrit Rietveld. 'In de tijd van directeur Peter Reurslag zijn daar belangrijke tentoonstellingen gehouden. Door strengere tentoonstellingseisen is het gebouw daarvoor nu totaal ongeschikt. Maar als belangrijke culturele uiting moet het wel behouden blijven. Als er in Amersfoort zelf geen goede bestemming voor gevonden kan worden, denk ik aan verplaatsing naar het Kröller-Müllermuseum in Otterlo'. Burchard Elias geeft nog een voorbeeld van de cultuurambities van Molendijk. 'Hij wilde Museum Catharijneconvent in de Mariënhof huisvesten. Maar de gemeenteraad wilde dat niet.'

WETHOUDER ELIAS

'Als ik wethouder van cultuur zou worden? Als eerste zou ik dan meer voor Museum Flehite doen. Dat is het Museum van de Stad.' Gaandeweg het interview ventileert hij ook nog andere opvattingen. 'Ik zou het aantal festivals verminderen, tot twee of drie, maar wel van hoge kwaliteit. En als voor het huidige stadhuis geen goede bestemming gevonden kan worden mag het wat mij betreft worden afgebroken.' Een aantal ontwikkelingen juicht hij toe. 'Vanaf het moment dat ik hier kwam is het aantal publicaties dat over Amersfoort verschijnt aanzienlijk toegenomen. Kijk ook eens naar de vele galeriën en de KunstKijkRoute. Het culturele klimaat is nu beter dan toen ik hier begon.' Eén ding is wel duidelijk geworden: het 'dorpse' Amersfoort van de begintijd van Burchard Elias met dito culturele uitstraling is verleden tijd.

Gazeuse en gedistilleerd

Scheerder startte 87 jaar geleden als limonadefabrikant. Wat begon met één transportfiets is uitgegroeid tot een groot familiebedrijf, geleid door de vierde generatie.

door **JOANNE FOKKEMA**

'Mijn vader Manus had een transportfiets met gevulde koeken, repen chocola en limonade en ging daarmee naar de Leuserheide. In de rustpauze verkocht hij dat aan de soldaten van het 21e regiment. Dit leverde hem de bijnaam *Jaap van het 21e* op.' Dit vertelde zoon Gerrit Scheerder (1927-2012) kort vóór zijn dood in een interview te beluisteren bij Archief Eemland.

Emanuel 'Manus' Scheerder (1905-1970) was zoetelaar. Vóór de oorlog had hij met zijn vrouw Ali een kruidenierswinkel/melkhandel in het Bergkwartier, Verhoevenstraat 56. Later ging hij zelf *gazeuse* (priklimonade) maken op nummer 58 en werd hij agent van een biermerk. De bedrijvigheid nam toe en op 1 mei 1930 werd Scheerder ingeschreven bij de Kamer van Koophandel.

DE MUURHUIZEN

Gerrit was 13 jaar toen het katholieke gezin in 1940 verhuisde naar de bovenwoning van Muurhuizen 40. Hier werd limonadefabriek De Muurhuizen opgericht; het merk werd dan ook DM Limonade. Gerrit: 'De Verhoevenstraat was te primitief. Het pand van garagehouder Valewink kwam vrij. We kwamen ruimer te zitten; in het pand en in de straat.' In hetzelfde jaar begon Manus' broer limonadefabriek Soliflux, Soesterweg 353.

Manus Scheerder
naast de Volkswagen
T1, 1959.

collectie Scheerder

De limonadefabriek aan
Muurhuizen 42 hoek
Stovestraat, 1960. Links
nummer 40 met boven-
woning.

Maar de activiteiten namen af tijdens de oorlog. 'Deze mensen hadden een Nederlands gevoel; ze leverden niet aan Duitsers.' In de oorlog was suiker op de bon, maar men vond een oplossing: 'Officieel mocht je geen zoetstof gebruiken. Bij een levering van 50 flessen werden er 40 gemaakt met zoetstof, de overige 10 met zout.' Er kwam meer personeel, maar ook schooljongens hielpen met kistjes sjouwen en flesjes spoelen. 'Als beloning kregen ze een flesje limonade. Dat vonden ze geweldig,' herinnerde Gerrit zich. Na de oorlog maakte de transportfiets plaats voor een T-Ford: 'Het was de enige wagen in de straat. Hij werd 's avonds leeggehaald en verplaatst.'

WEG BEWIJSMATERIAAL!

collectie Scheerder

Scheerder was vanaf het begin een drankengroothandel, maar startte zonder slijterijvergunning. De verkoop was vanaf tien flessen gedistilleerd legaal, minder niet. Jan Scheerder vertelt een mooie anekdote over inspecteur Keuken en brigadier Flick van de politie Amersfoort afdeling Bijzondere Wetten, die vanaf de hoek van de Schoutensteeg (bij de nonnenschool) zijn vader Manus in de gaten hielden. Toen iemand met 'maar' twee flessen jenever vertrok, werd hij staande gehouden. Ook Manus moest verantwoording afleggen. De flessen moesten mee naar het bureau, maar Manus liet ze 'per ongeluk' vallen. Weg bewijsmateriaal! Het bleef bij een waarschuwing. Korte tijd later nam Manus een volledige slijterijvergunning over van een naburig café dat ging verbouwen.

OPVOLGERS

Na vier jaar MULO aan de Westsingel kwam Gerrit op z'n 17e in het bedrijf: 'Het was voor mij van kinds af aan een uitgemaakte zaak dat ik die kant op zou gaan. Ik heb nooit de gedachte gehad om iets anders te doen.' In 1961 ging ook broer Jan (geboren 1946) meewerken. Toen hun vader in 1970 overleed zetten de broers de zaak voort. Waar Gerrit zich bezighield met de binnendienst (inkoop, personeel, administratie en transport) deed Jan horeca-inkoop, contracten en vooral de buitendienst. Zo ging hij bij de cafés langs om de verkoop te bevorderen. Jan: 'Op zondag reed ik langs om te zien hoe druk het was en of dat strookte met de opbrengst die ik op maandag van de cafébaas ontving.'

UITBRANDER

Namens de Kroniek bezoek ik 'ome Jan' Scheerder en hoor ik veel verhalen over de zaak. Over hoe hij als 7-jarig

**'EERST IS SCHEERDER DE
BAAS, DAN EVENTUEEL
GROLSCH!'**

jongetje lege statiegeldflesjes van 5 cent verzamelde, wanneer zijn vader bijvoorbeeld met verkoopkramen op vliegveld Soesterberg stond: 'Toen gooiden mensen ook al makkelijk dingen weg.' Of over hoe hij op 16-jarige leeftijd een splinternieuwe brommer kreeg, zodat hij bestellingen kon ophalen bij winkeliers en horecagelegenheden in 'zijn wijk': het Leusderkwartier, waarna er nog andere wijken bij kwamen.

Toen hij 18 was deed Jan een examen van de Bond van Bierhandelaren en Limonadefabrikanten (BBM), een diploma dat verplicht was als limonadefabrikant. De examinerator vroeg: hoe maak je limonade langer houdbaar? Jans antwoord klopte 'niet helemaal met de richtlijnen van de overheid'. Het BBM-diploma Jam- en Limonadebesluit haalde hij niet. Ook kreeg hij een flinke

Flesjes en etiketten door de jaren heen.

uitbrander van zijn vader, omdat de inspectie nu wat vaker langskwam. Gelukkig liep het goed af. Jan: 'Maar ik had een hele lieve vader; zijn graf bezoek ik regelmatig.'

MEER BIJEN

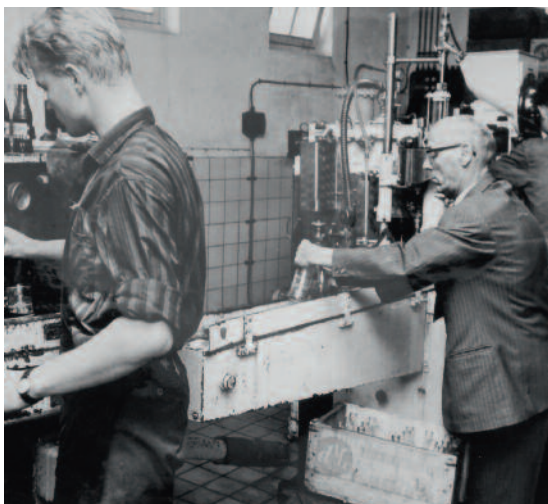
In het *Amersfoortsch Dagblad/De Eemlander* van 1 maart 1934 meldde Manus dat hij uitsluitend 'de Grolsche bieren van Brouwerij "De Kloek" Enschede' vertegenwoordigde. Toen Jan vele jaren later het assortiment wilde uitbreiden met Leeuw bier, ontstond er een conflict met Grolsch. Het kwam tot een rechtszaak die de Scheeders wonnen, omdat Jan zelf de contracten had opgesteld. Bovendien was hij nogal vastberaden. Zijn motto was: 'Eerst is Scheerder de baas, dan eventueel Grolsch! Slechts drie cafés in de binnenstad mochten toen nog maar Grolsch schenken.' Na De Leeuw kwamen Bitburger, Dommelsch en Warsteiner in het assortiment. Ome Jan laat me prachtige zwart-witfoto's zien, diploma's, technische tekeningen van vulmachines, etiketten en flesjes: kogelflesjes, etiketflesjes en – vernieuwend voor 1960 – flesjes met een ingebrand etiket van de Verenigde Glasfabrieken Leerdam.

RUIMERE BEHUIZING

Geleidelijk werd Muurhuizen 40 te klein. De firma kreeg extra opslagruimte door panden te huren of te kopen aan de Stovestraat en de Valkestraat. De Scheeders overlegden met de gemeente over nieuwbouw; het werd een verbouwing. In 1959 kwam nummer 42 bij de limonadefabriek. Stovestraat nrs. 25, 27, 29 en 31 moesten daarvoor wijken. De gemeente koos uiteindelijk voor een verkeerscirculatieplan in de historische binnenstad. Door het eenrichtingsverkeer werden laden en lossen in de Muurhuizen bemoeilijkt. Een reden om in 1984 te verhuizen naar Amsterdamseweg 43. Sinds 2001 is het bedrijf te vinden aan Textielweg 20.

Aan de lopende band, 1967.

Joanne Fokkema is vrijwilliger collectiebeheer bij Museum Flehite.

collectie Scheerder

collectie Scheerder

Redder James Bond ligt op Rusthof

Achter elke grafsteen gaat een levensverhaal schuil. Onderzoeker Remco Reiding en fotograaf Marco Hofsté portretteerden vijftig bekende en bijzondere Nederlanders die op begraafplaats Rusthof begraven liggen. Een gesprek met Remco.

door **GERARD RAVEN**

Weer een nieuw project om de doden een gezicht te geven?

'Ha, ja, zo kun je dat wel stellen. Ik doe al achttien jaar onderzoek naar het Russisch Ereveld naast Rusthof. Doel was die vergeten plek een gezicht te geven door nabestaanden op te sporen. Destijds was niemand dat ooit gelukt, nu zijn er bijna tweehonderd families opgespoord. Ik heb veel van die soldaten daardoor letterlijk een gezicht kunnen geven. Begin mei plaatsten we voor de derde keer foto's bij de graven. En je zou kunnen zeggen dat ik mijn werkterrein wat heb uitgebreid.'

Hoe ben je op het idee gekomen voor deze verhalen?

'Op 4 mei houden meer dan 1500 mensen twee minuten stilte bij Rusthof. We herdenken dan hoofdzakelijk de slachtoffers van de Tweede Wereldoorlog en we lopen langs meer dan 1300 oorlogsgraven. Maar we hebben

De verhalen werden vorig jaar gepubliceerd in *AD/Amersfoortse Courant*. Ze zijn nu gebundeld in een boek dat op woensdag 24 mei wordt gepresenteerd. Het is te bestellen voor €17,50 via info@remcoreiding.nl.

geen idee wie die jongens eigenlijk zijn, wat ze hebben meegemaakt, waarom en waarvoor ze zijn gestorven. Dat heb ik altijd raar gevonden. Het maakt herdenken heel abstract.

Van de Nederlandse en andere geallieerde oorlogsslachtoffers op Rusthof zijn de meeste families wel opgespoord en hun gezichten zijn wel achterhaald. Maar inmiddels dreigen hun verhalen ook in de vergetelheid te raken. En dat vind ik zonde. Dus ik wilde ze achterhalen en vastleggen, zoals ik dat eerder voor de Sovjetsoldaten heb gedaan.'

Lang niet alle verhalen gaan over oorlogsslachtoffers, toch?

'Zeker niet! Ik zocht al langer naar meer samenwerking met Rusthof. Hoe kunnen we laten zien wat voor bijzondere begraafplaats dit is, een van de mooiste van ons land bovendien? Eén van de ideeën was om bekende Nederlanders die er begraven liggen uit te lichten. Zo kwamen twee ideeën samen: oorlogsslachtoffers én bekende Nederlanders portretteren. Aanvankelijk zou ik die verhalen maken voor de nieuwsbrief en de website van Rusthof, maar het leek me ook een mooie rubriek voor een groter publiek. Gelukkig vond *AD/Amersfoortse Courant* dat ook.'

Wat heb je zoal ontdekt?

'Een muzikant die optrad met The Beatles, een SS'er die stierf als verzetsheld, noem maar op. Rusthof is echt een bron van mooie en bijzondere verhalen. Ik heb geprobeerd met woorden altaartjes te bouwen van mensen die ooit hoekstenen van onze samenleving waren. Van dominee tot zangeres, van minister tot stuntvlieger.'

Welk verhaal heeft het meest indruk op je gemaakt?

'Ze zijn me allemaal even dierbaar, maar de grootste ontdekking vond ik het verhaal van luitenant ter zee

Marco Hofsté

Philip Bloemendal werd bekend door zijn commentaar van Neêrlands Nieuws in het Polygoon-filmjournaal.

Guus de Jongh. Omdat het hier volledig in de vergetelheid was geraakt, terwijl het zo mooi en tragisch is. Hij sprong een matroos achterna op een stormachtige dag in 1917, tijdens de Eerste Wereldoorlog. Als officier, ondenkbaar in die tijd. Zijn reddingsactie slaagde, maar zelf verdronk De Jongh. Zijn begrafenis was een hele

'Big' John Russell speelde met topmuzikanten als The Beatles, Bill Haley, The Rubettes, Percy Sledge en Bonnie Tyler.

happening: zijn kist werd voorafgegaan door tamboers, een militair muziekkorps en een vuurpeloton voor een eresalvo. Zijn vrouw zou nooit hertrouwen. Op haar verzoek is ze in haar trouwjurk gecremeerd. En haar as heeft een plekje gekregen bij het graf van haar Guus. Daar krijg ik nóg kippenvel van.'

Het boek bevat ook bijzondere foto's.

'Nou en of! Marco Hofsté heeft prachtige foto's gemaakt, die bovendien echt een goed beeld geven van de veelzijdigheid van graven op Rusthof. Tussen schrijvende journalisten en beeldredacteuren bestaat altijd een bepaalde spanning, als er ruimtegebrek is. Dan hoor je al gauw iemand zeggen: snijd maar wat van de foto af. Maar in dit geval heb ik gezegd: neem die foto's in vredesnaam groot mee, desnoods ten koste van de tekst. In dit boek krijgen de foto's pas echt de ruimte die ze verdienen.'

Kunnen mensen de graven ook bezoeken?

'Jazeker! Bij Rusthof is met wegwijzers een route uitgezet langs een deel van de graven. Het is echt een mooie wandeling, die je op veel verschillende plekken op de begraafplaats brengt. Bij de uitgelichte graven staan bordjes met de verhalen. Je kunt de route zelf lopen, maar ik geef ook twee rondleidingen, waarbij ik natuurlijk meer vertel over de totstandkoming van de verhalen en de achtergronden van de personen. Opgeven kan bij Rusthof.'

ADRIËN MOONEN REDDE JAMES BOND

Bond was misschien wel nooit bedacht, als Adriën Moonen diens grote voorbeeld niet uit handen van de Duitsers had weten te praten. Peter Tazelaar zou in januari 1942 met een torpedoboot naar Engeland varen, maar hij werd aangehouden. Dankzij inspecteur van politie Moonen kwam hij vrij. Tazelaar kon zo de geheim agent worden op wie 007 deels is gebaseerd.

Moonen werd Broer genoemd, omdat hij de enige jongen was in een gezin met vier dochters. Na de Duitse inval kwam de oproep voor terugkeer in militaire dienst, als reserve-eerste luitenant van het Korps Bereden Artillerie. Moonen vocht bij de Grebbeberg. Zo liet hij een brug in de lucht vliegen, vlak voordat de Duitsers die probeerden te veroveren.

Na de capitulatie sloot Moonen zich al snel aan bij de Ordedienst. Hij ving geheim

agenten op die in Nederland werden gedropt, zorgde voor ontsnappingsroutes, opvangadressen en zenders. Door verraad werd de verzetsgroep opgerold.

Hij belandde in het Oranjehotel, de bijnaam van de gevangenis in Scheveningen. Daar schreef Moonen clandestien brieven op sigarettenpapier en smokkelde die met

wasgoed naar buiten. Op 27 april 1943 werd hij tijdens het tweede grote OD-proces ter dood veroordeeld. Zeventien verzetsmensen kregen de kogel op 29 juli. Een week later was Moonen aan de beurt. 'Ik ga, maar zonder angst, met opgeheven hoofd', schreef hij in zijn afscheidsbrief. 'Ik ga naar mijn vrienden. Zij wachten op mij.' Op 21 november 1945 werd Moonen met militaire eer begraven op Rusthof, waar hij ligt tussen kameraden uit het verzet. Op de begraafplaats in Voorburg, waar zijn ouders liggen, staat een gedenkplaat met zijn naam. In Den Haag is een straat naar hem vernoemd. Zijn kleinkinderen hangen nog elk jaar op 4 mei rood-wit-blauwe bloemen aan het straatnaambord.

De ontdekking van een oerbos

Bij graafwerkzaamheden op landgoed Den Treek-Henschoten zijn de resten ontdekt van een dennenbos uit de laatste ijstijd. In de media was er alom opwinding over de ouderdom, gaafheid en zeldzaamheid ervan. Wat zeggen deze bomen over de klimaatontwikkeling van onze streken?

door **JOS BAZELMANS**

Op landgoed Den Treek-Henschoten worden sinds 2011 verschillende projecten uitgevoerd die zijn gericht op een verrijking van flora en fauna. Het laatste project heeft betrekking op De Droogmakerij aan de Waterlooweg in Leusden. Bij de afgraving werden eerst de resten ontdekt van een *Usselo-bodem*, een dunne, gebleekte en zeer houtskoolrijke horizon in het dekzand dat hier is afgezet in de koudste fasen van de laatste ijstijd (ca 120.000 tot ca 11.700 jaar geleden). Van deze bodem is bekend dat ze is ontstaan in een korte, warme periode: het Allerød (ca 13.950 - 12.900 jaar geleden).

Later bleek dat deze bodemhorizon in het zuidoostelijke deel van de afgraving op een halve meter lager overging in een veenlaag met een dikte van ongeveer 30 centimeter. In de veenlaag werd een omgewaaide dennenboom met een dikte van 15 centimeter aangetroffen. Een eerste verkenning maakte duidelijk dat de boom over een lengte van meer dan zes meter te vervolgen was. De positie in de opeenvolging van grondlagen maakte meteen duidelijk dat het om een zeer bijzondere vondst ging. Zulke resten

Alle bomen werden bemonsterd voor dendrochronologisch onderzoek. De monsters worden in keukenfolie ingepakt om uitdroging of rot te voorkomen.

Eén van de bomen is 18,5 meter lang.

zijn uit Nederland niet bekend, op één uitzondering na waarvan nauwelijks documentatie beschikbaar is. Vergelijkbare bosresten uit de periode tussen circa 14.000 en 10.000 jaar geleden zijn in Europa op slechts drie handen te tellen.

TOT 167 JAAR OUD

De gevonden bosresten bestaan uit enkele berken en voor het grootste deel uit dennen. In totaal zijn de (incomplete) resten van ongeveer 160 verschillende bomen gevonden. Ze zijn ingemeten en uit iedere boom werden één of meer plakken gezaagd voor jaarringonderzoek. Een verkennend onderzoek van de jaarringen maakt duidelijk dat de meeste bomen toentertijd een leeftijd van 50 tot 80 jaar hebben bereikt. Een tiental bomen was echter aanzienlijk ouder. De oudste had een leeftijd van meer dan 167 jaar. Eén boom kon van wortel tot top worden gedocumenteerd en heeft een lengte van 18,5 m.

Zo'n vijftig tot zestig bomen hebben voldoende jaarringen om gebruikt te worden voor het opstellen van een reeks van de gemiddelde jaarringgroei van de Treeker bospopulatie (de lokale jaarringcurve). Uit het onderzoek blijkt dat de bomen eerst zijn gestorven en pas daarna zijn omgewaaid: in alle gevallen ontbreekt namelijk de schors. Enkele bomen zijn in staande positie verbrand; andere liggend op de grond. De relatief goede conservering van deze bomen wijst er echter op dat ze al na korte tijd door verstuvend zand zijn afgedekt. Sinds de afdekking heeft de directe nabijheid van grondwater voor zuurstofloze condities gezorgd, waardoor het hout niet is verrot.

OVERVALLEN DOOR DE KOU

Er zijn nog geen C14-dateringen van het hout beschikbaar, maar op basis van geologische overwegingen is duidelijk dat de bosresten stammen uit het laatste

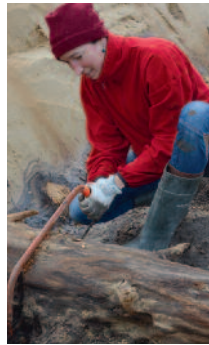

deel van de Allerød-tijd en mogelijk het begin van de daaropvolgende Jonge Dryas-tijd. De vraag is wanneer de bomen dood zijn gegaan. Er zijn grofweg twee antwoorden mogelijk. Het is mogelijk dat de bomen al tijdens het Allerød zijn gestorven; bijvoorbeeld door vernatting van het bosgebied door lokale oorzaken. Meer waarschijnlijk is dat de bomen dood zijn gegaan op de overgang van het relatief warme Allerød naar het veel koudere Jonge Dryas. In het tijdsbestek van enkele jaren of minder daalde in onze streken namelijk de gemiddelde julitemperatuur met wel zes graden en kwam de gemiddelde jaartemperatuur onder nul!

Het is de vraag of de dennen door deze verandering onmiddellijk zijn gestorven. Ze konden waarschijnlijk wel wat hebben. Op basis van een zeer voorlopige interpretatie van het jaarringpatroon van drie dikke bomen mogen we wellicht concluderen dat de bomen nog vijftig tot tachtig jaar geleefd hebben. Dat zou de lange, buitenste reeks van zeer dunne jaarringen kunnen verklaren. Mogelijk verklaart dit ook het op het eerste gezicht merkwaardige feit dat er geen dennenappels zijn gevonden. De bomen droegen mogelijk al langere tijd geen vrucht meer.

KLIMAATVERANDERING

Over het algemeen zijn wetenschappers er van overtuigd dat de klimaatwisseling op het grensvlak van het Allerød en het Jonge Dryas wordt verklaard door de catastrofale uitstroom van een enorme hoeveelheid koud water over de warme Atlantische golfstroom, waardoor deze abrupt stilviel. De zuidwestelijke winden die bepalend waren voor het weer in onze streken transporteerden na deze stillegging aan-

Boven: Overzicht van het terrein.
Onder: Van een boom wordt een schijf afgezaagd voor jaarringonderzoek.

Jos Bazelmans is hoofd afdeling Archeologisch Erfgoed van de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed en bijzonder hoogleraar Monumentenzorg aan de Vrije Universiteit.

zienlijk minder warmte naar noordelijke breedten.

De grote wetenschappelijke waarde van de bomen uit De Droogmakerij ligt besloten in de mogelijkheid dat ze een beter beeld geven van de regionale uitwerking en fasering van deze wereldwijde klimaatverandering. Daarvoor is het belangrijk dat de bomen zo goed mogelijk worden gedateerd. Dat gebeurt met de C14-methode, maar deze heeft een onnauwkeurigheid van enkele tientallen jaren of meer. Wellicht is het echter mogelijk is om de lokale jaarringcurve van De Droogmakerij te verbinden aan reeksen die bekend zijn Oost-Duitsland, Polen en het gebied rond de Alpen. Zo'n koppeling zou betekenen dat we de Treeker bomen zeer nauwkeurig kunnen dateren en dat ze een versterking kunnen betekenen van de nog zeer wankel jaarringcurve die beschikbaar is voor Midden-Europa en het Alpiene gebied voor de periode tussen 14.000 en 10.000 jaar geleden.

VERDER ONDERZOEK

In de komende jaren is er nog veel meer te ontdekken aan de vondsten. Boringen moeten uitwijzen over welk oppervlak de bosresten zich uitstrekken buiten de afgraving. Dit inzicht is belangrijk om te komen tot de duurzame instandhouding ervan. *Last but not least*: op verschillende wijzen zullen de resultaten onder de aandacht van het publiek worden gebracht. De inrichting van een geologische wandeling is daarvan het eerste voorbeeld.

Jos Bazelmans spreekt in oktober over het oerbos voor de Oudheidkundige Vereniging; zie het volgende nummer.

Sterrenboek van 1597

De Amersfoortse componist Joannes Tollius had een oudere broer, Rudolf. Hij werd ook bekend, maar dan als medicus en astroloog.

door **SIMON GROOT**

Wat is er over Rudolf bekend? De Utrechtse geleerde Arnoldus Buchelius (1565-1641) schreef in zijn *Vitae eruditorum Belgicorum* over beide Amersfoortse broers: 'Joannes Tollius uit Amersfoort, een uitstekend musicus, maar een man van tamelijk bedenkelijke faam, broer van de arts Rudolf.'

GROOTSPRAAK

Net als over Jan was Buchelius over Rudolf niet erg positief. In Buchelius' *Diarium* staat bij december 1597: 'Daags voor Kerstmis is dokter Tollius, een zeer loslippig man en de Spaanse partij toegedaan, wegens lasterpraat gevangen-gezet, maar de dag daarop vrijgelaten.'

Verder schreef Buchelius onder andere dat Rudolf medicus en filosoof was en zeer bedreven in de astrologie, maar dat hij als tovenaars bekendstond. Hij zou zeelui, koetsiers en boeren wijsmaken dat hij vele mirakels had verricht. Buchelius noemde hem een mens van 'vanissimae eloquentiae', een groot zwetser... Volgens de auteur overleed Rudolf te Brussel in 1610.

SUPERNOVA

Interessant is echter dat Buchelius Rudolf aanwees als auteur van een boekje over een *supernova* van 1572 (een ster die op spectaculaire wijze is geëxplodeerd). Deze acht pagina's tellende publicatie verscheen in 1597 bij de Utrechtse drukker Salomon de Roy. Het is tot nu toe volkomen over het hoofd gezien dat dit de enige Nederlandstalige publicatie is over dit onderwerp.

**RUDOLF TOLLIUS
STOND BEKEND ALS
BEDREVEN ASTROLOOG
EN ALS TOVENAAR**

Titelpagina Rudolf Tols boek.

Universiteitsbibliotheek Gent

Simon Groot is musicus en musicoloog. Hij is conservator van de muziekhistorische collecties van de Universiteit van Amsterdam en artistiek leider van het Hemony Ensemble.

De supernova of 'Ster van Brahe' was ontdekt door de Deense sterrenkundige Tycho Brahe, die er al over publiceerde in *De nova stella* (1573). En er verschenen nog meer publicaties over, waaronder van Rudolf. Hij beschreef de nieuwe ster vanuit astrologisch perspectief. Zo zou diens plek in het sterrenbeeld Cassiopeia gunstig zijn voor de door God gekozen monarchen; dit duidt immers op een toekomst van gerechtigheid en uitroeiing van heidens gedrag. Ook zouden geestesziekten genezen.

SCENARIO

Rudolf noemde zich medicus en mathematicus van de Poolse koning Sigismund III. Hij zou zijn drukwerk

hebben geschreven in 1572, toen hij in Polen verbleef. Dit strookt niet helemaal met de Amersfoortse archieven. In 1585 namelijk vonden de Geuzen de grote katholieke gemeenschap in Amersfoort een zwakke schakel in de verdediging van de Verenigde Provinciën. Daarom besloot men op 26 juni de stad te zuiveren van verdachte (katholieke) personen. Nog geen maand later meldde Rudolfs vrouw dat haar man naar 'het oosten', dus mogelijk naar Polen was vertrokken. Maar was Rudolf daar misschien al eerder geweest? We weten dat Beatrix, een zus van Rudolf en Jan, op 21 juli 1590 in Polen is overleden. Denkbaar is dat Beatrix, waarschijnlijk lid van een religieuze orde, al rond 1570 in Polen een veilig heenkomen heeft gezocht. Als alleenstaande vrouw kon en mocht zij niet alleen reizen; en dus kan Rudolf haar toen hebben vergezeld. In 1585 vertrok hij dan voor de tweede maal naar Polen, toen hij in Amersfoort niet langer werd getolereerd. Kort na de dood van Beatrix keerde hij terug naar Amersfoort.

Er zijn nog vele onbeantwoorde vragen rondom Rudolf Tol en zijn boekje over de supernova. Daarom wordt een artikel voorbereid voor het jaarboek *Fleहित*.

Museum Flehite

Nederlandse silvermerken met de jaarteller H = 1817. Ze hebben kettingen waarmee ze aan een leeuwepok hangen, die een haakje heeft om het teken aan een jas te hangen.

De vorm van deze merkwaardige voorwerpen was voor mij wel bekend. Het zijn bodetekens, hangers die werden gedragen door boden. Een bode was oorspronkelijk iemand die brieven voor zijn werkgever bezorgde, maar later werd het meer een functie als secretaris (denk aan het College van de Malen) of als medewerker met meer ceremoniële taken (bode op het stadhuis). In Amersfoort bestonden stadsboden zeker al in 1634 en vermoedelijk veel eerder.

Er zijn acht boeken over bodetekens verschenen, maar er zijn maar weinig vroege foto's van boden met hun teken. Van Amersfoort hebben we een foto uit 1900, met gemeentebode H. van Manen die op gepaste afstand van de hoge heren van de gasfabriek staat. Ik heb hem hiernaast in het zonnetje gezet.

Het teken dat Van Manen droeg is niet hetzelfde als onze mysterietekens, maar ze lijken wel op elkaar. Is het duo dan inderdaad ook van het stadhuis afkomstig, of toch van een ander Amersfoorts college? Kijk, dat had ik nu zo graag besproken met onze anonieme weldoener. Wie weet, meldt die zich alsnog...

GERARD RAVEN

Laatst werd Museum Flehite verrast met een blanco gewatteerde envelop in de brievenbus. Het gebeurt wel vaker dat iemand bij de receptie iets afgeeft, maar altijd worden dan de naam en contactgegevens genoteerd. We willen immers vastleggen aan wie we een schenking te danken hebben en als die veel waard is een brief voor belastingaftrek sturen. Maar we willen vooral graag het verhaal erachter horen. Dat kan de schenking ineens veel belangrijker en interessanter maken.

Ditmaal zat ik dus met een verrassingspakket aan mijn bureau. Er kwamen twee wapentjes van Amersfoort uit, met het rode kruis op wit veld geschilderd op een apart plaatje metaal achter glas. De hangers dragen

Archief Eemland

Herman Folmer

Na mijn studie geneeskunde besloten mijn vrouw en ik eens wat van de wereld te gaan zien. Zo kon ik beginnen als districtsarts in het uiterste noorden van Noorwegen. Veel plaatselijke collega's hadden namelijk geen zin in dat spinnenweb van fjorden, waar je vaak per boot naar patiënten moet.

Toen zich een tweede kindje aandiende, keerden we terug naar Nederland. Ik nam contact op met het Koninklijk Instituut voor de Tropen om tropenarts te worden. Ik kreeg het advies om eerst te promoveren en dat gebeurde. Later volgde ook een carrière bij die instelling, met professionele uitstapjes van korte én langere duur naar inderdaad warmere oorden.

In die periode ontwikkelde een sluimerende hobby zich verder: het maken van bouwplaten. Mijn eerste 'echte' werd die van het Tropenmuseum, die daar zelfs te koop was.

De stap naar bouwplaten van Amersfoort voltrok zich als het ware bij toeval. De Keistad werd namelijk onze woonplaats, omdat het daar voor een gezin met kinderen héél leuk wonen is.

Eén van onze dochters ging in Delft bouwkunde studeren en beiden reisden we nogal eens met de trein. Toen het vorige hoofdstation van Amersfoort afgebroken zou gaan worden, werd dát een gezamenlijk project. De NS leende ons gelukkig bouwtekeningen, want die

zijn voor het ontwerp van groot belang. Omdat we er dichtbij woonden kon ik soms even naar het station lopen voor een detail, terwijl dochterlief aan het tekenen was. Ook deze bouwplaat kwam beschikbaar voor het publiek, als NS-souvenirartikel én als relatiegeschenk (zie foto).

Amersfoorts nummer twee werd de Kapel van Isselt, vanwege de bevriende en daar wonende familie Van Dam van Isselt. De noodzakelijke plattegrond, geveltekeningen en veel foto's zorgden naar mijn idee wederom voor een verantwoorde bouwplaat.

Nummer drie werd de Emmaüskerk in samenwerking met het wijkcomité Soesterkwartier en als nummer vier volgde Huize Randenbroek, waar Flehite-conservator Gerard Raven al eens om had gevraagd. Aangezien ik zelf lid ben van de vrijmetselaarsloge Jacob van Campen, vond ik het leuk als nummer vijf het logegebouw aan de Van Persijnstraat driedimensionaal in karton vast te leggen. Momenteel heb ik de idee om nog eens een bouwplaat van de Monnikendam te maken. Maar dan moet ik wel aan bouwtekeningen zien te komen, want foto's alleen zijn niet voldoende.

Mijn liefde voor Amersfoort blijkt verder uit twee andere zaken: van menig stadsbeeld heb ik een aquarel gemaakt en sinds kort leer ik een personage te spelen in de Mannenzaal via de Stichting Levende Historie.

Leden van de Oudheidkundige Vereniging Flehite vertellen hoe hun specialisme ook waarde heeft voor het Amersfoortse erfgoed.

Ingrid Jacobs, *Heilijgers et cetera: 135 jaar creativiteit en ondernemerschap : bedrijfskroniek*

(Amersfoort: Bekking & Blitz, 2017),
isbn 9789061095170, 1680 pp, €29,90
Gedegen en vlot geschreven geschiedenis van een familiebedrijf vanaf eind 18e eeuw. Tegelijk verscheen een Familiekroniek.

Addy Schuurman, *"Die vele bedevaarten doen, worden zelden heilig": een beeld van de Middeleeuwse pelgrim aan de hand van het Amersfoortse Mirakelboek*,
(Amersfoort: Pelgrimsgidsen.nl/Addy Schuurman, 2016), 18 pp.

Maddie van Leenders, *Het Amersfoortse Belgenmonument ...*
(masterscriptie Publieksgeschiedenis, Universiteit van Amsterdam 2017), 108 pp.
De ontwikkeling van het monument uit 1916, ook als onderdeel van de Nederlandse herdenkingstraditie van de Eerste Wereldoorlog.

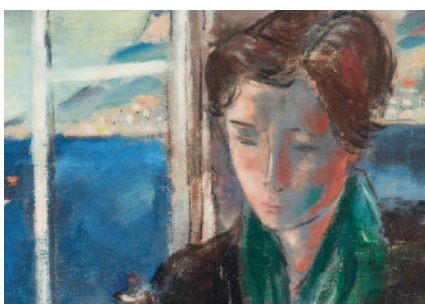
[Hans Janssen (red.)], *Piet Mondriaan & Bart van der Leck: de uitvinding van een nieuwe kunst, Laren 1916-1918*
(Zwolle: Wbooks 2017), isbn 978 94 625 8193 7, 168 pp, 270 foto's, €24,95
Een originele vondst is dat de levens van Mondriaan en Van der Leck op bladzijden links en rechts naast elkaar zijn gezet. Mondriaans schilderijen uit 1906-1944 zijn ruim afgebeeld.

Dik Top, *De busdienst Amersfoort-Utrecht van Jan Leguit*

(Soesterberg: eigen beheer 2017)
Soesterberger begon in 1923 met twee bussen en hield het vol tot 1942. Noemt ook de andere busmaatschappijen.

Elleboogkerk

(Serie Amersfoort onder ons 43), 64 pp.
Acheologisch onderzoek na de brand van 2007.

Marcel Gieling, *Gerard Hordijk 1899-1958: buurman en vriend van Piet Mondriaan* (Amersfoort 2017),
isbn 978 94 6262 141 1, 96 pp, €19,50
Boek bij de tentoonstelling (zie p. 24).

Joods Amersfoort vroeger en nu

(Stichting Vrienden van de Synagoge Amersfoort 2017), isbn 978 90 820843 1 3, 40 pp, €5
Bij het eerste lustrum past een geïllustreerde brochure over het Joodse geloof en leven in Amersfoort.

Suzan Jurgens, *'Uit de stad verbannen: hooi- en zaadbergen van stadsboeren'*, *Tijdschrift voor Historische Geografie 1*

(2016), 198-212, ISSN 2468-2187,
www.verloren.nl/thg
Ook in Amersfoort stonden stadshooibergen. Wegens brandgevaar kwamen ze in de 17e eeuw tussen de stadsmuur en de Scheltussingel.

Lex van de Haterd e.a., *200 jaar Sint Franciscus Xaveriuskerk Amersfoort 1817-2017*

(Amersfoort 2017), isbn 978 90 826916 0 3, 222 pp, €24,95
Speciale aandacht voor muziek, liturgie, kunst, kinderen. Ton van Schaik schrijft boeiend over het Omroeppastoraat.

[Roeleke de Witte e.a. (red.)], *Fonteinke 50 jaar 1966-2016*

(Amersfoort 2017), 104 pp, €5,
d.westerveld@versatel.nl of 033 494 5920
Veel foto's en korte bijdragen van verschillende gemeenteleden.

Wolter & Dros, *op weg naar Croon/Croon, ...* (2016), 124 pp

Omkeerbaar fotoboek over twee bedrijven die onlangs fuseerden. Wolter & Dros kwam al in 1885 van Amsterdam naar Amersfoort en groeide van verwarming uit naar alle luchtbehandeling.

Annemarie van den Berg-van den Hengel, *Van Hamersveld tot Leusden: hoe een boerendorp veranderde*

(Leusden: Stichting Fotoarchief Leusden, 2015), 360 pp, €29,50
Fotoboek.

Henk van Middelaar, *23 april 1945, zes uur*

(uitgeverij Nihil Obstat Romae 2017),
isbn 978 90 826885 0 4, 200 pp, €20
Reconstructie van een schietpartij en Duitse vergeldingsactie in Hoogland, waarbij twaalf doden vielen.

De activiteiten vinden plaats in Museum Flehite, tenzij anders vermeld; NGV in De Brug, Schuilenburgerweg 2. Tentoonstellingen zijn geordend op einddatum.

NGV = Nederlandse Genealogische Vereniging, amersfoort.ngv.nl.

OVF = Oudheidkundige Vereniging Flehite.

MONDRIAAN TO DUTCH DESIGN: 100 JAAR DE STIJL

Tentoonstellingen in het Mondriaanhuis, Kunsthal KadE, Museum Flehite en het Rietveldpaviljoen.

www.bezoek-utrecht.nl/100jaarestijl/programma

www.facebook.com/destijlutchamersfoort
Het papieren programmaboekje is af te halen bij de culturele instellingen. Daarnaast is er een boekje *Tentoonstellingsplan FASadE* over het Rietveldpaviljoen.

Donderdag 8 juni, 17-18.30 uur

Historisch Café in Museum Flehite. Praatje van SIESTA.

Vanaf 2 juli

John Dons en andere geëxecuteerde gevangenen. Tentoonstelling in Kamp Amersfoort.

Het afgebeelde schilderij is onlangs geschonken; Dons maakte het in de nacht vóór zijn executie.

www.amersfoortopdekaart.nl

Zoek de historische afbeeldingen van elke plek in Amersfoort en/of voeg nieuwe toe. Een combinatie van de collecties van Archief Eemland en Museum Flehite.

Wijkmuseum Soesterkwartier

Sint-Bonifaciusstraat 61, elke zaterdag van 12-17 uur en op afspraak. 033 463 5661, www.wijkmuseumsoesterkwartier.nl

Open huis Centrum voor Archeologie

Iedere woensdagmiddag van 14-16.30 uur kunt u de werkplaats en expositieruimte bezoeken. Tevens spreekuur voor eigen vondsten. Langegracht 11, toegang gratis.

T/m 24 september

Gerard Hordijk, buurman en vriend van Piet Mondriaan. Tentoonstelling in Museum Flehite. Hordijk maakte een portret van Mondriaan dat ook te zien is, maar zijn stijl was geheel anders. Zie ook p.23.

T/m oktober

Van werk- tot broedplaats, werken en wonen in het Eemkwartier, tentoonstelling in Archief Eemland

T/m 31 oktober

Lutherjaar: Allerlei activiteiten in het kader van 500 jaar protestantisme, zoals aparte stadswandelingen van het Gilde, muziek en twee series lezingen. Zie www.luthersekerkamersfoort.nl.

T/m december

Gezondheidszorg toen en nu. Wisselende tentoonstellingen in het Wijkmuseum Soesterkwartier (zie onder). Onlangs was er een demonstratie EHBO.

verschijnt vier maal per jaar. U kunt het blad thuis ontvangen door lid te worden van:

- Oudheidkundige Vereniging Flehite voor € 30,-, waarbij u ook het jaarboek Flehite ontvangt;
- Stichting Archeologie Amersfoort voor € 25,- per jaar, met optie jaarboek Flehite.

Oudheidkundige Vereniging Flehite

Secretaris: Jan Carel van Dijk
Toscastraat 1 • 3816 TH Amersfoort
033 475 12 49
secretariaat@historisch-amersfoort.nl
www.historisch-amersfoort.nl

Museum Flehite

Postbus 699 • 3800 AR Amersfoort
033 247 11 00
info@museumflehite.nl
www.museumflehite.nl
Bezoekadres: Westsingel 50
Open: di-vr 11-17 uur, za-zo en tweede feestdagen 12-17 uur

Afdeling SO/Monumentenzorg Amersfoort

Postbus 4000 • 3800 EA Amersfoort
033 469 48 16
ma.cramer@amersfoort.nl
Bezoekadres: Stadhuisplein 1
Open: ma-vrij 9-17 uur (graag op afspraak)

Archief Eemland

Postbus 4000 • 3800 AE Amersfoort
033 469 50 17
archiefeemland@amersfoort.nl
www.archiefeemland.nl
Bezoekadres: Het Eemhuis, Eemplein 73
Open: ma-vr 9-17 uur; inzien van originele stukken alleen op afspraak

Stichting Archeologie Amersfoort (STAA)

Centrum voor Archeologie
Postbus 4000 • 3800 AE Amersfoort
033 463 77 97
fme.snieder@amersfoort.nl
www.amersfoort.nl/archeologie
www.stichtingarcheologieamersfoort.nl
info@stichtingarcheologieamersfoort.nl
Bezoekadres: Langegracht 11
Open: wo 14-16.30 uur en op afspraak

Redactie

Max Cramer • Jan Carel van Dijk • Lydia Edelkoort • Joanne Fokkema • Gerard Raven • Francien Snieder • Dirk Steenbeek

Redactieadres

Gerard Raven, Museum Flehite
Breestraat 80 • 3811 BL Amersfoort
g.raven@museumflehite.nl

De redactie behoudt zich het recht voor om artikelen in te korten en/of te herschrijven, zo mogelijk in overleg met de auteur. Meninge(n) verwoord in de artikelen zijn niet noodzakelijk die van de redactie.

Uitgave van de *Kroniek* wordt mede mogelijk gemaakt door:

Van de **Burg & Strooij**
www.burgstaurantbedrijf.nl
<http://www.vandeburgenstrooij.nl>